

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **S. T.**, občana Ruské federace, t. č. ve výkonu trestu, právně zastoupeného JUDr. Richardem Malečkem, advokátem se sídlem Shiran Tower, Lužná 716/2, Praha 6, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13. 12. 2017 sp. zn. 50 To 523/2017 a usnesení Okresního soudu v Sokolově ze dne 16. 11. 2017 sp. zn. 36 PP 98/2017, za účasti **Krajského soudu v Plzni** a **Okresního soudu v Sokolově** jako účastníků řízení, **takto:**

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 13. 12. 2017 sp. zn. 50 To 523/2017 a usnesením Okresního soudu v Sokolově ze dne 16. 11. 2017 sp. zn. 36 PP 98/2017 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a zásada nulla poena sine lege podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í

I.

Průběh předchozího řízení a stížnostní námítka

1. Napadeným usnesením Okresního soudu v Sokolově (dále jen „okresní soud“) byla podle § 88 odst. 1, 4 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) zamítnuta v pořadí již třetí žádost stěžovatele o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (jeho zbytku) v trvání 17 let, uloženého mu rozsudkem Krajského soudu v Plzni sp. zn. 33 T 5/2005. Tento trest byl stěžovateli uložen pro spáchání zvlášť závažného zločinu vraždy dle § 219 odst. 1, 2 písm. a, h) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon“), a pro zločin podvodu dle § 250 odst. 1, 4 trestního zákona. Trest odnětí svobody vykonává stěžovatel od 2. 11. 2004, dvě třetiny trestu vykonal dne 2. 3. 2016, konec trestu má stanoven na den 2. 11. 2021. Kromě zmíněného trestu odnětí svobody byl stěžovateli uložen rovněž trest vyhoštění na dobu neurčitou.

2. Okresní soud posoudil podmínky pro podmíněné propuštění stěžovatele, tj. výkon adekvátní části uloženého trestu, prokázané polepšení od právní moci rozsudku, kterým byl trest uložen, zejména polepšení v průběhu výkonu trestu, a prognózu vedení

řádného života na svobodě. Po jejich posouzení dospěl k závěru, že dvě z nich stěžovatel splňuje, třetí však nikoli.

3. Stěžovatel (dále též „odsouzený“) podle soudu deklaruje, že by po případném podmíněném propuštění bydlel v Moskvě u své rodiny. Nebyl schopen ovšem uvést, kde přesně by bydlel, ani kde by pracoval, když pouze uvedl, že by pracoval u svého bratrance, který má restauraci a mlékárnu. Nicméně soud v souvislosti s následně uvedenými důvody konstatoval, že by bylo naprosto nemožné stěžovatele (dále též „odsouzený“) v jeho domovské zemi jakkoli kontrolovat.

4. Okresní soud vycházel ze skutečnosti, že odsouzený je ruským státním příslušníkem a rozsudkem Krajského soudu v Plzni sp. zn. 33 T 5/2005 mu byl mimo jiné uložen i trest vyhoštění na neurčito. Umožnit podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u cizího státního příslušníka, který má trvalý pobyt mimo území České republiky (dále též ČR), lze podle okresního soudu jen prostřednictvím mezinárodní spolupráce formou předání odsouzeného k výkonu trestu do domovského státu, umožňuje-li to vyhlášená mezinárodní smlouva, jíž je Česká republika vázána. Jinak je v takovém případě u cizinců, kteří v České republice trvalý pobyt nemají a byl jim uložen trest vyhoštění, podmíněné propuštění vyloučeno. Důvodem je skutečnost, že chování těchto pachatelů ve zkušební době po podmíněném propuštění by nebylo možné sledovat a tedy ani rozhodnout, zda se osvědčili. Vzhledem k tomu, že mezi Ruskou federací a Českou republikou není uzavřena mezinárodní smlouva, která by umožňovala dohled po podmíněném propuštění, soud žádost odsouzeného zamítnul; přihlédl i k tomu, že Ruská federace není signatářem Evropské úmluvy o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli (Štrasburk, 30. 11. 1964; č. 75/2002 Sb. m. s.).

5. Proti usnesení okresního soudu podal stěžovatel prostřednictvím svého obhájce stížnost. Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“) stížnost zamítl jako nedůvodnou, odkázal na rozhodnutí o předchozích žádostech stěžovatele a ztotožnil se s argumentací okresního soudu. Stěžovatel podle něj neuvedl žádnou novou skutečnost, která by mohla změnit náhled krajského soudu na projednávanou problematiku. Nadále platí, že Česká republika a Rusko nejsou, s účinky navzájem, signatáři smlouvy, jež by umožňovala dostatečně kontrolovat způsob života odsouzených v Ruské federaci v případě podmíněného propuštění.

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti odkazuje na svá stížnostní tvrzení před obecnými soudy a shodně namítá, že platila-li by odůvodnění zamítavých rozhodnutí okresního a krajského soudu, pak by to přivodilo neřešitelnou a nepřipustnou situaci. Všichni odsouzení příslušníci států, které nemají sjednány bilaterální smlouvy s Českou republikou nebo nejsou signatáři mezinárodních smluv umožňujících dohled nad podmíněně propuštěnými, by se již proto dostali do situace, kdy by pro ně byl institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody právně i fakticky nedostupný. Podle stěžovatele je zcela nepřipustné, aby byl jakýkoli odsouzený fakticky trestán za skutečnost, kterou nezavinil a kterou ani nemohl nijak ovlivnit. Opačný přístup je z hlediska mezinárodního práva i českého práva nepřijatelný. Stěžovatel je přesvědčen, že došlo k porušení celé řady jeho ústavních práv, zejména k porušení čl. 36 odst. 1 a 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), tedy základních práv na spravedlivý proces a rovnost účastníků řízení.

II.*Vyjádření účastníků řízení*

7. K obsahu ústavní stížnosti se vyjádřili účastníci řízení. Krajský soud uvedl, že nesdílí závěr stěžovatele o zásahu do jeho základních ústavních práv nezákonným postupem orgánů veřejné moci. Soud měl k dispozici příslušný spisový materiál i dřívější rozhodnutí o stejném předmětu řízení a dovedl závěry vyjádřené ve výroku a potažmo v odůvodnění svého rozhodnutí, na jejichž obsah odkazuje. Reagoval na všechny uplatněné námitky a má za to, že svým rozhodnutím neporušil ústavně zaručená práva stěžovatele. Okresní soud uvedl, že jeho rozhodnutí bylo založeno na právním posouzení ve smyslu § 88 odst. 1, 4 trestního zákoníku. Stran důvodů zamítnutí žádosti stěžovatele též odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

8. V replice na vyjádření obecných soudů stěžovatel poukázal na důvody ústavní stížnosti s tím, že se stanovisky obou soudů se zásadně nemůže ztotožnit.

III.*Procesní předpoklady pro projednání ústavní stížnosti*

9. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (mimořádný opravný prostředek přípustný není) a ústavní stížnost je tedy přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

10. S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.*Právní posouzení věci*

11. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) a není povolán k instančnímu přezkumu rozhodnutí těchto soudů. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízeních nebo rozhodnutích v nich vydanými nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku, jimi chráněná práva nebo svobody účastníků řízení a zda řízení byla vedena v souladu s ústavními principy (zda je lze jako celek pokládat za spravedlivá). Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

12. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí z hlediska stěžovatelem v ústavní stížnosti uplatněných námitek a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

IV. a) Obecně k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

13. Institut podmíněného propuštění upravuje § 88 trestního zákoníku. Výchozí ustanovení zde zní takto:

„(1) Soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného [...]

Další ustanovení v rámci téhož institutu stanoví délku vykonaného trestu, po jejímž uplynutí může odsouzený žádat o podmíněné propuštění z výkonu trestu (obecně polovina, v závislosti na povaze trestného činu postačuje i třetina a u stěžovatele jde vzhledem ke zvlášť závažnému zločinu o výkon dvou třetin uloženého trestu; viz odst. 1 písm. b), odst. 4 § 88 trestního zákoníku). Stran nápravy odsouzeného se bere též v úvahu včasný nástup do výkonu trestu a náhrada způsobené škody či jiné újmy (odst. 3) a ohledně prognózy do budoucna je kritériem pro rozhodování též osobnost odsouzeného, okolnosti činu a v návaznosti na ně eliminace opakování zločinu (odst. 4 § 88).

14. Ústavní soud opakovaně konstatoval, že neexistuje ústavně zaručené právo na to, aby bylo vyhověno žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Posouzení splnění zákonných podmínek je věcí soudcovské úvahy. Je tedy na obecných soudech, aby zkoumaly a posoudily, zda podmínky pro aplikaci tohoto institutu jsou dány a aby své úvahy v tomto směru přiměřeným způsobem odůvodnily. Ústavní soud zásadně respektuje takové nezávislá rozhodnutí obecných soudů; nicméně je povolán zasáhnout, pokud výklad obecných soudů vybočuje ze zásad spravedlivého procesu [srov. nález sp. zn. III. ÚS 599/14 ze dne 5. 11. 2015 (N 194/79 SbNU 207), nález sp. zn. III. ÚS 4851/12 ze dne 15. 5. 2014 (N 97/73 SbNU 589), nález sp. zn. II. ÚS 715/04 ze dne 1. 12. 2005 (N 219/39 SbNU 323), nález sp. zn. I. ÚS 2201/16 ze dne 3. 1. 2017].

15. Přestože tedy Ústavní soud zpravidla nezasahuje do rozhodování obecných soudů o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, ve výjimečných případech je jeho zásah namístě. Ústavní soud tak v minulosti přikročil k vydání kasačního nálezu, pokud obecné soudy rozhodovaly o podmíněném propuštění na základě zcela nedostatečně zjištěného skutkového stavu věci a opíraly se toliko o informace z doby odsouzení stěžovatele [nález sp. zn. III. ÚS 611/2000 ze dne 22. 3. 2001 (N 51/21 SbNU 439)], pokud své závěry řádně a přesvědčivě neodůvodnily, pokud zákonnou podmínku prognózy vedení řádného života na svobodě posuzovaly pouze na základě minulého chování stěžovatele, resp. okolností vztahujících se k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, čímž porušily zákaz dvojího přičítání v rozporu s čl. 40 odst. 5 Listiny, či pokud při rozhodování o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění nerespektovaly princip kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní dle čl. 38 odst. 2 Listiny [nález sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405) a nález sp. zn. II. ÚS 2503/16 ze dne 4. 10. 2016 (N 185/83 SbNU 37)].

16. Ústavní soud v minulosti opakovaně judikoval, že podmíněné propuštění je mimořádný zákonný institut [nález sp. zn. III. ÚS 4851/12 ze dne 15. 5. 2014 (N 97/73

SbNU 589), bod 7; nález sp. zn. III. ÚS 599/14 ze dne 5. 11. 2015 (N 194/79 SbNU 207), bod 8; usnesení sp. zn. I. ÚS 2018/18 ze dne 7. 8. 2018; nález sp. zn. II. ÚS 715/04 ze dne 1. 12. 2005 (N 219/39 SbNU 323)]. Tato mimořádnost spočívá podle judikatury v tom, že soud má možnost, a nikoli povinnost odsouzeného podmíněně propustit. To ovšem neimplikuje, že by snad soudy měly možnost libovolného rozhodování či že by se na toto rozhodování nevztahovala povinnost rozhodovat předvídatelně a přesvědčivě. Český právní systém nezná automatické podmíněné propuštění, ale pouze jeho diskreční variantu; to však neznamená, že soud nemá povinnost odsouzeného podmíněně propustit, pokud odsouzený splnil všechny zákonné podmínky. To bez dalšího vyplývá již z požadavku právního státu. Ona mimořádnost tedy nespočívá v tom, že by soud měl možnost zamítnout žádost odsouzeného o podmíněné propuštění, jestliže odsouzený naplnil zákonná kritéria. Mimořádným je institut podmíněného propuštění pouze v tom, že sice odsouzenému bylo dříve uloženo vykonat trest, ovšem skrze benevolenci státu jej za určitých podmínek nemusí vykonat celý. Lze doplnit, že ani v praxi není podmíněné propuštění nijak výjimečným institutem, neboť každoročně je podmíněně propouštěno několik tisíc odsouzených, tedy významná část vězeňské populace.

17. Účelem a smyslem institutu podmíněného propuštění obecně se Ústavní soud podrobně zabývá zejména v nálezu ze dne 28. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 482/18 a v nálezu ze dne 12. 2. 2019 sp. zn. III. ÚS 2204/17. V obou je kladen důraz na prospektivní působení institutu podmíněného propuštění s tím, že možnost podmíněného propuštění nelze zcela vyloučit pro jakkoli definovanou skupinu odsouzených. Konstatuje se, že v odborné literatuře je vymezen takto: „*Smyslem podmíněného propuštění je umožnit opustit brány věznice osobám, které během svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody dokázaly analyzovat své protiprávní jednání, sebekriticky se k němu postavit, vyvodit z něj poučení a svým aktivním a kladným přístupem ve výkonu trestu odnětí svobody prokázat své polepšení.*“ (viz též VICHÉREK, R. Současné trendy vývoje podmíněného propuštění. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 1, str. 6 an.). Podmíněné propuštění tedy „*funguje jako motivační prvek u odsouzeného pachatele, aby se aktivně zapojil v rámci výkonu trestu do programů zacházení, které by měly mít nejen preventivní účinek z hlediska recidivy, ale též integrující a restorativní účinky*“ (HULMÁKOVÁ, J. Podmíněné propuštění z pohledu aplikační praxe a vybraných evropských právních úprav. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, str. 27 an.). Nad rámec toho „*možnost podmíněného propuštění ovlivňuje pozitivně vězeňskou atmosféru, dává vězňům perspektivu propuštění, a tím je stimuluje k pozitivním aktivitám a do určité míry i paralyzuje některé negativní účinky pobytu ve vězení*“ (ŠÁMAL, P. a VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11–12, str. 249 an.). Cílem je tedy opravdová, nikoli formální změna na straně odsouzeného. Je nezbytné rozlišovat mezi pouhou vnější adaptací odsouzeného na podmínky výkonu trestu a jeho skutečnou vnitřní proměnou, která je podstatná pro rozhodnutí o podmíněném propuštění [srov. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1969, str. 206; též nález sp. zn. I. ÚS 2201/16 ze dne 3. 1. 2017 (N 4/84 SbNU 69), bod 32].

18. Z judikatury Ústavního soudu tedy vyplývá, že smysl institutu podmíněného propuštění spočívá v motivování odsouzeného, aby svým chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu prokázal polepšení. Bylo-li dosud odpykanou částí trestu již dosaženo účelu trestem sledovaného, je další výkon trestu nepotřebný a také neodůvodněný. Podmíněné propuštění v sobě navíc obsahuje nástroje pro pokračování

procesu resocializace, protože je spojeno se stanovením zkušební doby, eventuálně též s vyslovením dohledu a s uložením přiměřených omezení a povinností (srov. § 89 odst. 2 trestního zákoníku). Hrozící „Damoklův meč“ nařízení výkonu zbytku trestu dále snižuje riziko potenciální recidivy [nález sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405), bod 31; obdobně nález sp. zn. II. ÚS 2503/16 ze dne 4. 10. 2016 (N 185/83 SbNU 37), body 17–18; nález I. ÚS 2201/16, bod 39]. Podmíněné propuštění ve správný čas, kdy byl u odsouzených naplněn účel trestu a nepřevážilo negativní působení vězeňského prostředí, tedy napomáhá skutečnému cíli výkonu trestu, jímž je náprava odsouzeného (nález I. ÚS 2201/16, bod 35). Česká republika je i v souladu se svými mezinárodními závazky povinna zajistit takové zacházení s vězni, jehož hlavním cílem je jejich převýchova a náprava (čl. 10 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech; New York, 19. 12. 1966; č. 120/1976 Sb.).

19. Východiskem pro posuzování splnění podmínek pro podmíněné propuštění je tedy hodnocení, zda došlo ke skutečnému polepšení a nápravě odsouzeného, neboť právě náprava odsouzeného nejefektivněji vede k ochraně společnosti, tedy k naplnění účelu trestního práva ve společnosti [nález sp. zn. IV. ÚS 463/97 ze dne 23. 4. 1998 (N 47/10 SbNU 313), nález sp. zn. IV. ÚS 144/05 ze dne 29. 8. 2005 (N 166/38 SbNU 327) či nález sp. zn. III. ÚS 68/04 ze dne 9. 6. 2005 (N 121/37 SbNU 535)].

20. Podmíněné propuštění z výkonu trestu (jeho zbytku), upravené v § 88 trestního zákoníku, stanoví tři kumulativní podmínky, při jejichž splnění soud odsouzeného podmíněně propustí na svobodu. První, objektivně lehce zjistitelnou podmínkou je, že odsouzený vykonal stanovenou dobu uloženého trestu (u stěžovatele alespoň dvě třetiny); soudy přitom nesmí při splnění dalších podmínek vyžadovat výkon delšího trestu, byly-li ostatní podmínky naplněny. Druhá a třetí podmínka se vztahují k osobě odsouzeného. Ten má prokázat polepšení v důsledku výkonu trestu odnětí svobody (druhá podmínka) a je namístě od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného (třetí podmínka).

21. Ústavní soud připomíná v nálezu ze dne 3. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 2201/16 (N 4/84 SbNU 69), že možnost podmíněného propuštění musí být při splnění zákonných podmínek dostupná všem odsouzeným ve výkonu trestu, i odsouzeným na doživotí. Je ústavně konformní, aby zákonodárce stanovil pro některé kategorie odsouzených či některé skupiny trestných činů přísnější podmínky podmíněného propuštění z výkonu trestu. Ostatně tak učinil i český zákonodárce v § 88 odst. 4 a 5 trestního zákoníku pro případy osob odsouzených za určité závažné trestné činy anebo k výjimečnému trestu. Podle české právní úpravy však není nikdy zcela vyloučena možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Lze rovněž připomenout, že v řadě západních demokratických států byla před ústavními soudy posuzována otázka, zda zákonodárce může generálně vyloučit možnost podmíněného propuštění (zejména u vysoce nebezpečných pachatelů, jimž byl uložen doživotní trest odnětí svobody), přičemž zahraniční ústavní soudy, s odvoláním na princip humanity a princip právního státu, zpravidla rozhodují tak, že absolutní vyloučení možnosti podmíněného propuštění možné není. Též při rozhodování o konkrétních ústavních stížnostech se zahraniční ústavní soudy začasté vyslovují ve prospěch aplikace institutu podmíněného propuštění (viz např. rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu 2 BvR 1158/97, 2 BvR 578/02, 2 BvR 796/02, 2 BvR 328/09, 2 BvR 2009/08 – viz nález sp. zn. III. ÚS 1735/10 citovaný výše, bod 32).

IV. b) *Podmíněné propuštění cizinců z výkonu trestu odnětí svobody*

22. Jedním z podstatných prvků podmíněného propuštění je stanovení zkušební doby podle § 89 odst. 1 trestního zákoníku. Současně může soud podle § 89 odst. 2 trestního zákoníku uložit odsouzenému přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Dochází tedy ke sledování jednání a chování odsouzeného, zda dostal podmínkám podmíněného propuštění. Podle ustanovení § 91 odst. 1 trestního zákoníku jestliže podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil, jinak rozhodne, a to případně již během zkušební doby, že se zbytek trestu vykoná. Právě problém sledování odsouzeného, zda ve zkušební době podmíněného propuštění vede řádný život, je základním důvodem, proč podle obecných soudů v některých případech nelze z výkonu trestu cizince podmíněně propustit.

23. Cizince je pro účely řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody možné rozdělit do dvou základních skupin:

- cizinci, kteří mají na území ČR trvalý pobyt,
- cizinci, kteří nemají v ČR trvalý pobyt nebo jimž byl uložen trest vyhoštění.

24. Pokud jde o cizince, kteří mají na území ČR trvalý pobyt, pak se režim podmíněného propuštění řídí stejnými pravidly jako režim podmíněného propuštění občanů ČR. Rozdílný přístup se však projevuje u cizinců, kteří nemají v ČR trvalý pobyt nebo jimž byl uložen trest vyhoštění. Z cizinců, kteří byli ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích ke konci roku 2016, byl uložen trest vyhoštění 515 osobám. Nejvíce z odsouzených, kteří měli uložen trest vyhoštění, bylo státních příslušníků Vietnamské socialistické republiky (VSR), celkem 167; celkem 57 % všech státních příslušníků VSR ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR mělo uložen trest vyhoštění. Podobně u státních příslušníků Ukrajiny byl trest vyhoštění uložen 64 osobám, tedy 55 %. Naproti tomu u občanů Slovenské republiky se jednalo jen o 81 osob, což je pouze 19 % z celkového počtu osob ve výkonu trestu (zdroj VICHEREK, R. *Možnost podmíněného propuštění cizinců*. Státní zastupitelství, 2018, č. 3, Wolters Kluwer ČR, str. 17).

IV. c) *Vývoj judikatury o podmíněném propuštění cizinců z výkonu trestu odnětí svobody*

25. Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 1. 10. 1997 sp. zn. 2 Tzn 82/97 uvedl, že zákonná podmínka podle § 61 odst. 1 písm. a) trestního zákona [nyní § 88 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku] spočívající v tom, že se od odsouzeného může očekávat, že v budoucnu povede řádný život, může být splněna i u cizince. Je však nutné zhodnotit, zda má odsouzený v ČR vytvořeny rodinné vztahy, zda zde má zajištěno zaměstnání, zda mu nebyl uložen trest vyhoštění a zda takový trest bude či nebude vykonán. Nejvyšší soud dovodil, že „*I v případě, že byl uložen trest vyhoštění [...], je možno rozhodnout o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, jestliže lze jeho chování ve zkušební době sledovat cestou právní pomoci podle § 384 trestního řádu na základě příslušných mezinárodních smluv.*“

26. K tomu lze jen poznamenat, že do doby vydání výše citovaného judikátu bylo v judiciální praxi preferováno stanovisko, že u cizinců zásadně nelze rozhodnout o

podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, neboť by tito odsouzení, zvláště je-li jim uložen též trest vyhoštění, opustili území ČR a jejich chování ve zkušební době by nebylo možné sledovat a tedy ani náležitě rozhodnout o tom, zda se osvědčili.

27. Nejvyšší soud v citovaném rozhodnutí zohlednil, že dosud ustálená judikatura musí reagovat na principy rovnosti v právech a před zákonem, jež jsou zakotveny v Listině i mezinárodních lidskoprávních dokumentech. Doslova uvedl, že *„Názor zaujímaný dosavadní judikaturou [...] by vedl k těžko zdůvodnitelné diskriminaci cizinců a v podstatě i ke zhoršení vyhlídek na jejich resocializaci.“*

28. Ústavní soud se otázky podmíněného propuštění cizinců z výkonu trestu odnětí svobody ve své judikatuře dosud dotýkal spíše okrajově a navíc v usneseních, jež obecně vykazují sníženou závaznost navenek; jde především o závaznost *inter partes* (srov. též § 23 zákona o Ústavním soudu).

29. V usnesení sp. zn. I. ÚS 347/02 ze dne 7. 1. 2003 Ústavní soud uvedl, že *„není zřejmé, že by bylo stěžovatelovo cizí státní občanství nosným důvodem, o který se obecné soudy opřely. Ratio decidendi je v tomto případě v otázce naplnění účelu trestu u stěžovatele, jímž se obecné soudy dostatečně zabývaly. Smyslem podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody totiž není automatické propuštění odsouzeného za dobré chování po uplynutí určité doby, aniž by byl vzat ohled na to, zda byl účel trestu vskutku již splněn. Ústavní soud neshledal názor stěžovatele, pokud poukazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Tzn 82/97. Ústavní soud má za to, že právní názor Nejvyššího soudu ČR (vyjádřený v tomto rozhodnutí) obecné soudy nikterak nepopírají; v souzené věci toliko náležitě zvážily potřebné předpoklady a možnosti reálného dlouhodobého sledování chování stěžovatele ve zkušební době, pokud by byl podmíněně propuštěn.“* Podle přesvědčení Ústavního soudu obecné soudy rozhodovaly v rámci zákonem stanovené diskrece a těžištěm odmítavého rozhodnutí obecných soudů nebyl v tomto případě stěžovatelův status cizího státního příslušníka.

30. V usnesení sp. zn. I. ÚS 371/03 ze dne 19. 10. 2006 Ústavní soud dovodil, že *„pouze a jedině samotná okolnost, že odsouzený je cizím státním příslušníkem a s Moldavskem nemá ČR uzavřenu mezinárodní smlouvu, a tedy odsouzený bude po dobu zkušební lhůty podmíněného odsouzení pobývat mimo území ČR, tedy ve svém domovském státě, nemůže postup okresního soudu odůvodnit“*. Nicméně konkrétní ústavní stížnost Ústavní soud odmítl s tím, že na podmíněné propuštění není právní nárok a poukázal na skutečnost, že okresní soud nevyhověl žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění nejen z důvodu, že se jedná o občana Moldavské republiky, který má uložen trest vyhoštění, a tento stát nepřistoupil k Evropské úmluvě o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli, ale také z jiných důvodů uvedených v trestním zákoně.

31. Obdobně pak Ústavní soud v usnesení I. ÚS 2946/12 ze dne 23. 1. 2013 konstatoval, že *„Tvrzení stěžovatele, že městský soud neřešil otázku, zda je možné propustit podmíněně z výkonu trestu odnětí svobody osobu, která není českým občanem a nemá zde trvalý pobyt, neodpovídá skutečnosti. Městský soud ve svém rozhodnutí naopak výslovně uvedl, že v této části se s námitkami stěžovatele ztotožňuje a názor obvodního soudu, že jej jako cizince bez trvalého bydliště na území České republiky nelze podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody, odmítl jako nesprávný.“*

32. V usnesení sp. zn. II. ÚS 2446/14 ze dne 22. 9. 2015 však Ústavní soud dovedl, že „*umožnit podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u cizího státního příslušníka, který má trvalý pobyt mimo území ČR, lze jen prostřednictvím mezinárodní spolupráce formou předání odsouzeného k výkonu trestu do domovského státu, umožňuje-li to vyhlášená mezinárodní smlouva, jíž je Česká republika vázána. Jinak u cizinců, kteří v ČR trvalý pobyt nemají a byl jim uložen trest vyhoštění, je podmíněné propuštění vyloučeno. Důvodem je především skutečnost, že tito pachatelé obvykle musí po výkonu trestu odnětí svobody opustit území ČR a jejich chování ve zkušební lhůtě po případném podmíněném propuštění by nebylo možné sledovat a z tohoto důvodu ani rozhodnout o tom, zda se osvědčili.*“ V tomto konkrétním případě šlo o podmíněné propuštění státního občana VSR, který měl uložen trest vyhoštění na dobu 10 let. Ústavní soud poukázal na skutečnost, že mezi Vietnamskou socialistickou republikou a ČR dosud není sjednána mezinárodní smlouva, která by umožňovala dohled po podmíněném propuštění z výkonu trestu.

33. Tento právní názor však Ústavní soud v usneseních sp. zn. II. ÚS 790/15 ze dne 15. 9. 2015 a zejména sp. zn. III. ÚS 1403/16 ze dne 7. 7. 2016 nesdílel (šlo o odsouzené občany státu Makedonie a opět VSR, vždy bez mezinárodní smlouvy výše zmiňované). Ve druhém z nich konstatoval mimo jiné, že „*samotná formální státní příslušnost odsouzené osoby ke státu, s níž nemá Česká republika uzavřenu mezinárodní smlouvu o justiční spolupráci, by nemohla být právní překážkou pro věcné projednání a případné vyhovění žádosti o podmíněné propuštění*“. Podle závěru Ústavního soudu by takový výklad odporoval textu i smyslu ustanovení § 88 trestního zákoníku, který jako jedinou formální podmínku vyhovění žádosti o podmíněné propuštění stanoví vykonání příslušné části trestu. Ostatní podmínky (polepšení se, záruka budoucího řádného života) dávají předmětu řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu podobu, která bude u každého odsouzeného značně odlišná a kterou nelze *a priori* omezovat stanovením další podmínky (neexistence mezinárodní smlouvy), jež by bránila vyhovět žádosti odsouzeného bez ohledu na její ostatní obsah. Postup obecného soudu nerespektující tuto ústavní interpretaci by znamenal „*svévolnou a diskriminační aplikaci trestního zákoníku*“. Jinou věcí je, že meritornímu projednání ústavní stížnosti odsouzeného bránily v citované věci další okolnosti.

V.

Vztah podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a trestu vyhoštění

34. Podle § 80 odst. 1 trestního zákoníku může soud uložit pachateli, který není občanem České republiky, trest vyhoštění z území České republiky, a to jako trest samostatný nebo i vedle jiného trestu, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem. Podle odst. 2 tohoto ustanovení může být trest vyhoštění uložen podle tamtéž popsaných kritérií ve výměře od jednoho roku do deseti let, anebo na dobu neurčitou.

35. Trestem vyhoštění se citelným způsobem zasahuje do svobody pohybu a pobytu pachatele trestného činu, který není státním občanem ČR, a to tak, že se ukončí jeho pobyt na tomto území a provede se jeho fyzické přemístění na území jiného státu, popřípadě se mu znemožní vstup na území ČR. Účelem trestu vyhoštění je zabránit takovému pachateli v možném opětovném páčání takové trestné činnosti, která představuje hrozbu pro bezpečnost lidí, majetku nebo ohrožuje jiný podobně závažný obecný zájem. Důvodem tohoto postupu je tedy hrozba, kterou tento pachatel

představuje zejména pro bezpečnost lidí nebo ochranu majetku. Zpravidla půjde o pachatele nejzávažnějších trestných činů (např. nájemné vraždy, loupeže, obchodování s drogami či se zbraněmi, organizovaná prostituce).

36. Ústavní soud již uvedl shora, že možnost podmíněného propuštění, při splnění zákonných podmínek, musí být dostupná všem odsouzeným ve výkonu trestu; jinými slovy, nikdy nesmí být judikatorně zcela vyloučena možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Ukládají-li však obecné soudy pachateli trestného činu spolu s trestem odnětí svobody také trest vyhoštění s vědomím, že tento pachatel je občanem státu, s nímž nemá Česká republika sjednanu smlouvu, na jejímž základě by mohl tento stát převzít dohled nad chováním podmíněně propuštěného odsouzeného (a tento stát není ani signatářem odpovídající mezinárodní smlouvy, viz zde bod 4 a argumentace navazující), pak tu vzniká praktický rozpor mezi účelem vyhoštění a situací, kdy by se eventuálně odsouzený neosvědčil a byla by řešena otázka místa výkonu zbytku jeho trestu. To může vést k tendenci nepoužívat – i přes splnění ostatních zákonných podmínek – institut podmíněného propuštění z výkonu trestu i u těch odsouzených cizinců, u nichž by jinak byla jeho aplikace přiléhavá.

37. Ustanovení § 327 odst. 1 trestního řádu umožňuje soudu rozhodnout o „*upuštění od výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho zbytku*“, jestliže odsouzený byl nebo má být

- a) vydán do cizího státu nebo předán cizímu státu podle části páté hlavy druhé zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, nebo
- b) vyhoštěn.

Stane se tak bez jakýchkoli dalších zákonem stanovených podmínek.

38. Odsouzený tedy může být vyhoštěn bez dalšího ještě předtím, že vykoná celý trest odnětí svobody. Při aplikaci (sub)institutu upuštění od výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho zbytku se zajisté posuzuje například povaha a závažnost trestného činu i výše uloženého trestu, zbylá nevykonaná část trestu či zájmy poškozených (srov. KRÁL, V. in DRAŠTÍK, A., FENYK, J. a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 870-873). Může ovšem dojít též ke stavu, za něhož zájem společnosti na vyhoštění odsouzeného podle okolností převáží nad zájmem na výkonu zbytku uloženého trestu. Trestní soudy tak mají v rukou další nástroj směřující, po dostatečné době výkonu trestu s naplněním jeho sledovaných funkcí, k propuštění cizince z výkonu trestu odnětí svobody. Na rozdíl od podmíněného propuštění z výkonu trestu mohou využít institutu upuštění od výkonu (zbytku) trestu se současným vyhoštěním bez dalších podmínek, jež je nutné sledovat. Případný restriktivní přístup soudů k podmíněnému propuštění cizinců s uloženým trestem vyhoštění, když jejich domovský stát (kde se zdržují) nemůže plně garantovat následný dohled, tak může být substituován jiným zákonným způsobem.

VI.

Posouzení splnění podmínek pro podmíněné propuštění stěžovatele z výkonu trestu ve světle shora uvedených zásad

39. Stěžovatel žádal o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody již potřetí. O jeho žádosti rozhodly obecné soudy vždy zamítavě se shodným

odůvodněním: poukazem na neexistenci mezinárodní smlouvy, která by ve vztahu mezi Českou republikou a Ruskou federací upravovala podmínky dohledu v domovském státě nad odsouzeným ve stanovené zkušební době.

40. Z trestního spisu vyžádaného Ústavním soudem bylo zjištěno, že stěžovatel je ženatý, je otcem jednoho zletilého dítěte a manželka i dcera žijí v Moskvě. Podle zprávy věznice byl stěžovatel, jehož výkon trestu (jeden záznam v rejstříku trestu za zločin, za nějž byl odsouzen) má končit v závěru roku 2021, hodnocen ředitelem věznice bez nedostatků v chování, s pracovním zařazením od roku 2015, nápravný program plněn v celém rozsahu. Po dobu výkonu trestu byl 42x kázeňsky odměněn, kázeňsky trestán nebyl. K ústavní stížnosti jsou přiloženy listiny, které odsouzený předložil již v dřívějším řízení. Ze stanoviska kaplana Věznice v Horním Slavkově ze dne 16. 8. 2016 se podává, že se stěžovatel je nekonfliktní osobou, pravidelně navštěvuje bohoslužby, udržuje pravidelný písemný styk se svou rodinou a lze konstatovat, že během výkonu trestu přehodnotil své životní postoje v kladném slova smyslu. Kaplan se připojil k žádosti stěžovatele o upuštění od zbytku trestu s tím, že již došlo k naplnění účelu trestu. Z úředně ověřeného závazku podepsaného dne 26. 2. 2016 bratrancem stěžovatele vyplývá, že ten mu zajistí ubytování na jím uvedené adrese a zaměstná jej v pracovním poměru jako konzultanta ve společnosti s ručením omezeným Marketpromservis. V též doložené zprávě Centra sociálních služeb Praha, Resocializační a reintegrační programy jsou podrobně popsány osobní vazby stěžovatele na rodinu v Ruské federaci, provedeno hodnocení jeho osobnosti a chování ve výkonu trestu. Ze závěru zprávy plyne, že motivace odsouzeného k řádnému životu po případném podmíněném propuštění je dostatečně silná a riziko, že se opět vrátí k původnímu způsobu života, lze klasifikovat jako nepravděpodobné s ohledem na jeho velmi silné rodinné zázemí a podmínky, které mu vlastní rodina nabízí.

41. V odůvodněních obou zamítavých usnesení obecných soudů je mimo otázku neexistence mezinárodní smlouvy pouze konstatování k tvrzení odsouzeného, že by v případě podmíněného propuštění bydlel u své rodiny. Podle soudů však „[N]ebyl [...] schopen uvést, kde přesně by bydlel ani kde by pracoval, když pouze uvedl, že by pracoval u svého bratrance, který má restauraci a mlékárnu.“ Ústavní soud není oprávněn zasahovat do hodnocení důkazů obecnými soudy, je-li řádně provedeno; podle protokolu z jednání dne 16. 11. 2017 však stěžovatel vypovídal ke svému budoucímu životu podstatně rozsáhleji a k adrese své rodiny uvedl, že ji nyní nezná, protože se před týdnem přestěhovali. Prognóza řádného způsobu života stěžovatele ve zkušební době včetně již dříve předložených záruk se jeví být reálná a jediným důvodem zamítnutí žádosti stěžovatele o podmíněné propuštění zůstal kontraktačně nezajištěný dohled nad chováním odsouzeného (pro účely rozhodnutí o jeho osvědčení se ve zkušební době) na území Ruské federace.

42. Ústavní soud již dříve v usnesení sp. zn. III. ÚS 1403/16 považoval procesní stav, za něhož by jen fakt absence smluvní úpravy justiční spolupráce včetně dohledu bránil podmíněnému propuštění, za protiústavní. Vytvořila by se tak proti textu i smyslu ustanovení § 88 trestního zákoníku další hmotněprávní podmínka pro podmíněné propuštění z výkonu trestu, ačkoli ostatní (první - uplynutí stanovené doby výkonu trestu, druhá - polepšení se a třetí - očekávání řádného života či záruka dovršení nápravy, srov. body 20, 33 výše) mohou být splněny. Takový stav však nastal v nyní posuzované věci.

43. Podle Ústavního soudu (bod 9 citovaného usnesení) tíží důkazní povinnost stran zbytnosti dalšího výkonu trestu odsouzeného. I když je unesení tohoto břemene obtížné, odsouzený nemůže být při posuzování, zda jsou jeho prognóza řádného života či dovršení nápravy reálné, jakkoli zvýhodňován. Obecné soudy však nemohou považovat splnění této podmínky podmíněného propuštění za *a priori* právně nemožné nebo mu stavět do cesty další nepřiměřené právní překážky. Jejich úkolem je tu ústavně konformní posouzení podmínek podmíněného propuštění, zejména po předložení záruk budoucího řádného života.

44. Krajský soud v posuzované věci přisvědčil názoru okresního soudu, že by mělo být zájmem každého státu dostatečně pečovat o své občany a zajistit jim možnost převzetí dohledu na svém území pro případ, že budou jiným státem podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Obecné soudy však nerozhodují o odpovědnosti cizího státu za vytvoření na základě zákona a konkrétně pak jimi požadovaných podmínek, ale o jednotlivci. Platí tu především judikatorní akcent na prospektivní působení institutu podmíněného propuštění; jeho aplikaci nelze předem vyloučit pro žádného odsouzeného, každému musí být zachována šance na to, že při splnění zákonných podmínek může být, jakkoli nelze obecným soudům odejmout diskreci při rozhodování, podmíněně propuštěn z výkonu trestu (II. ÚS 482/18, III. ÚS 2204/17).

45. Právní stav, jenž je nyní při rozhodování konstatován, nezabývá v případě splnění ostatních podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu obecné soudy povinností využít všech možností, jež pro účely následného rozhodnutí o osvědčení se odsouzeného ve zkušební době zákon umožňuje (§ 331 odst. 5 trestního řádu). Vedle stanovení dohledu či uložení přiměřených omezení může být kontrola průběhu zkušební doby provedena kupříkladu též vyžádáním údajů o chování odsouzeného zejména v tom směru, zda v tomto období spáchal případný delikt či nikoli. Ústavní soud však dost dobře nemůže předjímat další průběh řízení o návrhu stěžovatele.

VII.

Závěr

46. Obecné soudy svými rozhodnutími vyloučily možnost podmíněného propuštění pro stěžovatele, což neodpovídá ani zákonu, ani ústavním požadavkům. Svým postupem totiž stanovily nad rámec zákona další podmínku podmíněného propuštění z výkonu trestu (neboli trestní postih v širším smyslu) pro odsouzeného-cizince. Porušily tak principy předvídatelnosti právní úpravy trestního postihu stěžovatele a právní jistoty a zákazů libovůle v oblasti trestání chráněné čl. 39 Listiny, zakotvujícím výhradu zákona pro označení trestnosti jednání a stanovení trestů [nález sp. zn. II. ÚS 2258/14 ze dne 16. 12. 2014 (N 230/75 SbNU 567)].

47. Ústavní soud zásadně nezasahuje do rozhodování obecných soudů o žádostech odsouzených o podmíněné propuštění, založeném na uvážení soudů. Ve výjimečných případech je však jeho zásah nezbytný. Důvod k zásahu Ústavního soudu je dán též tehdy, pokud obecné soudy paušálně vyloučí možnost podmíněného propuštění pro určitého odsouzeného, v daném případě cizince, jehož domovský stát není účastníkem mezinárodní smlouvy o dohledu nad podmíněně propuštěnými nebo s tímto státem nemá Česká republika sjednanu odpovídající smlouvu. V takové situaci dochází nejen

k porušení práva odsouzeného na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, ale v důsledku i k porušení zásady *nulla poena sine lege*, zaručené čl. 39 Listiny, v širším smyslu. Paušálním vyloučením možnosti podmíněného propuštění odsouzeného je tu totiž fakticky zpřísnován jeho trestní postih bez jakékoli opory v zákoně.

48. Ze shora uvedených důvodů proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a obě napadená usnesení zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 18. června 2019

Vojtěch Šimíček
předseda senátu